www.litusgo.eu

LitusGo Manwal

Modjul 11

Maniġġ ta' "Landscape" u "Marine-scape"

Editur: Isotech Ltd, Environmental Research and Consultancy
www.isotech.com.cy

LitusGo hu mħallas bis-sapport tal-Kummisjoni Ewropeja taħt Leonardo da Vinci Programme - *Multilateral Project for the Development of Innovation, 2009.*

Dan il-fuljett edukattiv jirrefletti biss l-opinjoni tal- awtur, u l-Kummisjoni ma tistax tinzamm responsabli ghal kull użu ta' informazzjoni mehmuża hawnhekk.

ISBN set 978-9963-720-43-9
ISBN 978-9963-720-55-2

Harsa lejn il-manwal tal-LitusGo

Il-Manwal LitusGo hu parti minn pakket edukattiv tal- LitusGo , li hu inkluż fil-portal LitusGo: www.litusgo.eu. LitusGo jimmira lejn taħriġ u tkebbis ta' ħiliet tal-Awtoritajiet Lokali u l-imsieħba lokali f' temi ta' Maniġġ Integrali taż-Żona Kostali u r-rejazzjoni lejn l-impatti tal- bidliet tal-klima .Dan il-Manwal għandu 20 il-modjul awtonomini li għalkemm indipendenti huma relatati ma xulxin. Il-modjuls jinstabu f' erba' ilsna , il-Krieg , l-Ingliz , il-Malti u t-Tork u li huma maqsuma fi tlett forom: l-applikazzjoni ta' wiki dedikat fil-portal tal- LitusGo, id-dvd u kopja b'versjoni iebsa. Din il-kopja b' versjoni iebsa tal- Manwal LitusGo jikkonsisti minn 20 ktejjeb indipendenti ,wieħed ghal kull modjul li jinżamm f'għafas iebes kollettiv.

Lista ta’ moduli tal-Manwal Edukattiv ta’ LitusGo

Modjul 1:	Għafas legali ewropew
Modjul 2:	Involviment tal-imsieħba / Parteċipazzjoni pubblika
Modjul 3:	Turiżmu sostenibli – li jġorr il-kapaċita
Modjul 4:	Maniġġ tar-risorzi tal-ilma
Modjul 5:	Is-sajd u t-trobbija tal-ħut
Modjul 6:	Kwalita tal-ilma fil-kosta
Modjul 7:	Maniġġ tal- Ekosistemi (l-ekosistemi tal-art u tal-kosta)
Modjul 8:	Maniġġ tal-iskart / reċiklat / compost
Modjul 9:	Tniġġiz tal- arja
Modjul 10:	Użu tal-art / ippjannar urban / żvillupp ekstrem tal-kosta
Modjul 11:	Maniġġ tal- landscape u tal- marine-scape
Modjul 12:	Kontroll tal-erosjoni kostali
Modjul 13:	Issues li jdejjqu fil-kommunita 1:Tniġġiż tal-ħsejjes
Modjul 14:	Issues li jdejjqu fil-kommunita 2:Tniġġiż ta’ dawl u thermal, Tniġġiż, irwejjaħ
Modjul 15:	Medded arkejoloġiċi / siti storiċi / wirt kulturali
Modjul 16:	Maniġġ ta’ kundizzjonijiet ekstrem: riskji tal-għargħar Ghargħar kostali u l-qawmien tal-maltemp
Modjul 17:	In-nixfiet
Modjul 18:	Desertifikazzjoni
Modjul 19:	Użu tal-enerġija, konsum u maniġġ tal-binjiet ħodor
Modjul 20:	Binjiet Ħodor

Krediti

il-Manwal Edukattiv tal-LitusGo żvilluppa minn grupp edukattiv :

Modjuls 1, 2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19 kienu preparati minn team xjentifiku ta' kordinaturi / benefiċjari ta' ISOTECH Ltd. Awturi maġġuri: Michael I. Loizides, Chemical / Environmental Engineer u Xenia I. Loizidou, Civil / Coastal Engineer. Constantinos Georgiades (MSc in ICZM) hu responsabli mill-editing. Il-qoxra iebsa tal-Manwal edukattiv hu desinjat minn Anastasia Georgiou.

Modules 3, 4, 5, 10, 11, 15, 20 huma preparati minn team xjentifiku ta' ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage / Sustainable Aegean Programme. Awturi maġġuri : Georgia Kikou, Geographer, Msc Environment, Coordinators of AEGEAN Project, Alexandros Moutaftsis, Economist, Msc Environment, Leonidas Economakis, Political Sciences - MA International Development.

Dr Alan Pickaver f' isem il-partner EUCC kien responsibli mill-kontroll ta' kwalita tal-materjal edukattiv.

Beneficjarju / Kordinatur:

ISOTECH Ltd Konsulenza u Ricerka fuq l-Ambjent www.isotech.com.cy

Cipru:

Kunsill ta' Pafos www.pafos.org.cy

AKTI Centru tal-Progetti u Ricerka, www.akti.org.cy

Grecja:

ELLINIKI ETAIRIA – Socjetaċ ghall-ambjent u wirt kulturali www.ellet.gr **/ Programm Sostenibbli Aegean,** www.egaio.gr

Kreatur tas-Siti elettronici www.onisis.gr

Malta:

Kunsill Lokali Hal Kirkop www.kirkop.gov.mt

Olanda:

EUCC – Union tal-Marina u l-Kosta www.eucc.net

Modjul 11
Maniġġ ta' "Landscape" u "Marine-scape"

-1- Sfond tejoretiku

Il-proċess li tifli d-disinn, il-krejazzjoni u l-manteniment tal-proġett tal-"landscaping" hu msejjah il-maniġġ tal-*landscape*. Skond il-Konvenzjoni tal-Landscape Ewropew (Council of Europe, 2000), Artiklu 1 :

'*Landscape*' tfisser medda ta' art kif tidher mill-poplu, li l-karattru tiegħu hu r-riżultat tal-azzjoni u l-interazzjoni tal-fatturi naturali u tal-bniedem…. Maniġġ tal-*landscape* ifisser azzjoni, minn perspettiva ta' żvilupp sostenibbli li jinġib minn proċessi soċjali, ekonomiċi u ambjentali.

Landscapes naturali huma l-*landscapes* li żviluppaw skond il-liġijiet naturali waqt li l-*landscapes* kulturali żviluppaw minn attivitajiet umani u l-influwenzi fuq il-*landscape* naturali (metodi tradizzjonali agrikoli bħala eżempju).

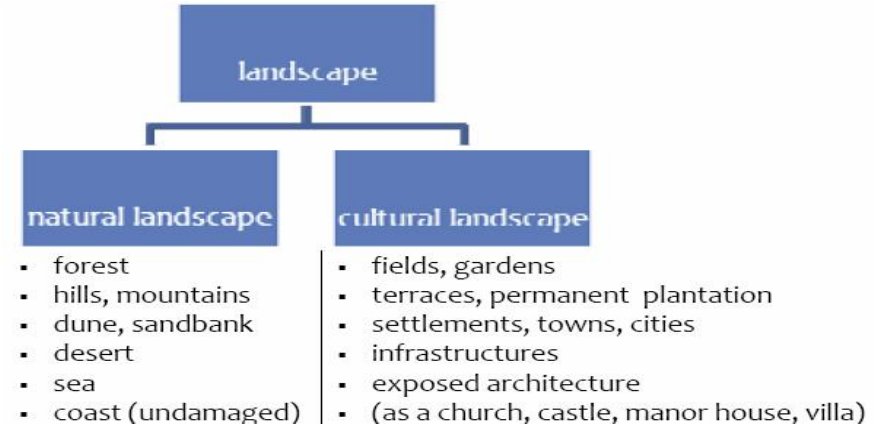

Stampa 1. *Outstanding Landscapes* fil-Mediterran (PAP/RAC 2010)

Il-maniġġ tal-*landscape* hu bbażat fuq il-maniġġ tal-art, imma l-maniġġ tal-*landscape* kostali (inkluża l-marina) tirreferi għall-maniġġ taż-żewġ żoni kostali – marina. It-terminoloġija "marina-skejp" introdotta mill-proġett LitusGo fi sforz biex ikun aktar preċis meta nitkellmu fuq il-*landscape* tal-kosta u tal-marina.

Sfortunatament, minkejja l-individwalita u l-għarfien tal-landscapes mediterranji, il-maniġġ tagħhom hu tant il-bogħod mil-effettiv, bil-massa tat-turiżmu ġa jwassal għal deterjorazzjoni u f' ħafna każijiet għal qerda kompluta bil-massa tat-turiżmu.

Ritratt 1. *Marine-scape* famuża: il-Ġebla ta' Afrodite f'Pafos - Ċipru

-2- Objectivel - Ghan

"Waqt li jirrikonnoxxu illi l-landscape hija l-parti importanti għall-kwalita' tal-ħajja kullimkien għall-poplu: f'żoni rikonoxxuti bħala sbuħija li jsaħħar ma kull żona f kuljum" (ibid)

Il-proġett tal-LitusGo qed jagħmel sforz biex jimla' din l-informazzjoni u n-nuqqas "gap" tat-taħriġ fuq il-maniġġ tal-*landscape* u tal-*marinescape*, u jipprovdi lil dawk li jieħdu deċiżjoni lokali u lill-imsieħba b'suġġerimenti u soluzzjonijiet prattiċi u li jseħħu sabiex huma jkunu kappaċi jieħdu azzjoni u deċiżjonijiet li jipromwovu maniġġ tal-art u tal-iskejp tal-baħar.

Skond il-Konvenzjoni tal-*Landscape* Ewropew (Florence, 20.X.2000- iffirmat minn 39 pajjiż u ġa ratifikat minn 33, status ta' 9/05/2011)

". . .żviluppi fl-agrikultura, foresti, u tekniċi ta' produzzjoni minerali u ippjannar reġjonali, ippjannar tal-bliet, transport, infrastruttura, turiżmu u rikrejazzjoni u fuq livell aktar ġenerali, bidliet fl-ekonomija tad-dinja li f'ħafna każijiet żiedu tibdiliet fil-landscapes".

Il-ħsara tant hija kbira illi l-*landscape* qegħda titbiddel kompletament.

Fl-ippjannar tal-*landscape*, il-vulnerabilita tirreferi għal "*impatt potenzjali negattiv ta' attivitajiet ippjanati naturali u valuri ambjentali magħmula mill-bniedem*." (Steiniz, 1967 as cited in Golobic and Beskvar Zaucer, 2010). Żgur li ftit *landscapes* huma sensittivi aktar minn oħrajn u għalkemm hu diffiċli biex tiddinstingwi għaliex numru ta' varjabli "variables" jimpattu fuq varji siti, huwa impossibbli li tidentifika żewġ sorsi ewlenin (kawżi) ta' vulnerabilita' viżwali fuq il-*landscapes*:

1. Intervent tal-bniedem, u
2. Kawżi ambjentali: Iż-żewġ (dawl, it-temp, il-ħin tas-sena) *landscapes* estern u intern (żurżieqa, ħamrija , veġetazzjoni) (Χατζηστάθη & Ισπικούδη, 1995).

<u>Maniġġ tal-Kosta / Marina skejp:</u>

Il-kosta tal-Mediterran hija xi 46,000km twila, b' xi 19,000km tal-kosta gżira (SOED, 2009). Sfortunatament, minħabba n-natura linjari tal-urbanizzazzjoni matul il-kosta li qed iseħħ (ħafna mhux regulat), kważi 40% tat–tul tal-arja tal-kosta hija ġa okkupata (PAP/RAC, 2010:6). Xi ftit fatturi ewlenin wara l-kawża tad-degradazzjoni tal-*landscapes* kostali tal-Mediterran – huma kawżati prinċipalment minn attivitajiet tal-bniedem - li

huma:

a) Urbanizzazzjoni mhux kontrollata taż-żoni tal-kosta, b) l-iżvilupp li qed jiżdied ta' ħariet (kultant b'kuntrast qawwi mal-arkitettura tradizzjonali) u turiżmu tal-massa f' żoni dojoq tal-kosti, c) il-bini li mhux regulat tad-djar tal-familji , d) it-tkabbir tal-industrija intensiv u t-transport marittimu (inkluż il-bini ta' portijiet u tal-marinas għad-dgħajjes), e) id-deterjorazzjoni ta' medded agrikoli minħabba l-abbandun ta' tekniċi tradizzjonali ta' kultivazzjoni, f) l-erosjoni tal-ħamrija u l-effetti tad-disertifikazzjoni g) aktar ta' sikwit ħruq tal-foresti u t-tniġġiz. Hi ukoll tal-għaġeb li d-drenaġġ muniċipali jikkontribwixxi lejn 80% tat-tniġġiż kollu fil-Baħar tal- Mediterran! (PAP/RAC, 2010:13).

L-effetti huma daqstant serji u jinkludu:

a) It-tnaqqis u d-degradazzjoni tal-abitati naturali jew żoni kulturali importanti, b) aċċess limitat lejn il-kosti, c) tibdil permanenti tal-forma tal-kosti, d) tnaqqis tal-fertilita' tal-art u l-ġid tal-baħar, e) żjieda fit-tniġġiż u ftaqir tal-baħar, f) konsum eċċessiv ta' ilma frisk f'żoni li huma milquta minn skarsezza ta' sorzs tal-ilma frisk. B'mod ġenerali qegħdin nesperjenzaw bidla ta' identita' massika fl-iskejps tal-art / marina tal-Mediterran.

Ritratt 2. Folegandros Island, (ritratt: Ilias Nokas)

-4- Kif timxi mal - problema

Dawn il-miżuri ta' hawn taħt huma skond l-artiklu 5 u 6 tal-Konvenzjoni tal-Lendskejp CoE li jirreferu fuq kif tieħu ħsieb il-problemi tal-iskejps tal-art/marina:

<u>Artiklu 5 – Miżuri Ġenerali</u>

Kull settur jieħu ħsieb:

a) *"biex jirrikonoxxi l-landscapes fil-liġi bħala komponiment essenzjali fl-inħawi tal-popli , l-espressjoni tad-diversita imqassma tal-wirt naturali u kulturali tagħhom u l-fundazzjoni tal-identita' tagħhom "*
b) *" jistabilixxi u jimplimenta politka tal-landscape immirata lejn il-protezzjoni tal-landscape , il-manigg u l-ippjannar ta' adozzjoni ta' miżuri speċifiċi kif issettjati fl-artiklu 6"*
c) *" jistabilixxi proċeduri għall-parteċipazzjoni tal-pubbliku ġenerali , awtoritajiet lokali u reġjonali , u s-setturi oħra bl-interess fid-definizzjoni u l-implimentazzjoni tal-politka tal-landscape imsemmiha fil-paragrafu b hawn fuq "*
d) *"biex jintegra l-landscape f' politka tal-ippjannar tal-ibliet u ir-reġjun tieghu u fil-politka kulturali , ambjentali , agrikola , soċjali w ekonomika kif ukoll bħal f' dik il-politka li għandha impatt dirett u indirett fuq il-landscape".*

<u>Artiklu 6 – Miżuri speċifiċi</u>

A) *Twaqqif ta' għarfien*
B) *Taħriġ u edukazzjoni*
C) *Identifikazzjoni u assessjar*
D) *Kwalita' tal-għanijiet tal-landscape*
E) *Implimentazzjoni*

" Biex ipoġġu l-politka tal-landscape fl-effett , kull settur jieħu parti biex jintroduċi instrumenti li huma immirati lejn il-protezzjoni, maniġġ u / jew ippjannar tal- landscape".

Parti mill-identifikazzjoni u l-assessjar tal-vulnerabilta' tal-landscape huma ċertu proċeduri li indaħħlu fl-ippjannar kontemporanju tal-*landscape*: a) assessjar tas-sostenibilta', b) assessjar tal-impatt ambjentali , u c) għażliet alternattivi ta' evalwazzjonijiet komparattivi. L-ideja li tevalwa l-ammont ta' liema sistema aktarx tikseb dannu minħabba xi theddid u biex tipprovdi informazzjoni esperta kredibli għall-politika u teħid ta' deċiżjoni (Golobic and Beskvar Zaucer, 2010: 17)

L-Awtoritajiet Lokali għandhom bi żjieda tal-azzjonijiet kollha ta' hawn fuq, jipproċedu immedjatament f'dawn:

- Definizzjoni tal-iskejps importanti tal-art u tal-marina fiż-żoni tagħhom.
- Tiddefinixxi l-iskejps tal-art u tal-marina li huma fil-periklu
- tipprova li tiddentifika l-iskejps importanti tal-art u tal-marina li intilfu / inqerdu minħabba l-attivitajiet tal-bniedem
- tiffinalizza din il-lista' u tabbozza mezzi ta' malajr biex tipproteġihom, iddawwalhom, iżommhom nodfa , tiprojbixxi kull bini fuqhom etċ .
- tippromwovi l-involviment tal-imsieħba permezz ta' taħriġ immirat (skond is-suġġerimenti tal-Konvenzjoni tal-Landscape) u permezz ta' għarfien speċifiku ta' organizzazzjoni ta' avvenimenti parteċipatorji, bħal ma hi l-kompetizzjoni tal-fotografija fejn isaqsi lil tal-lokal biex jipiarteċipaw u jieħdu r-ritratt tal-iskejps tal-art u tal-marina. Din l-attivita' tipprovdi informazzjoni importanti u tinkuraġġixxi parteċipazzjoni tal-imsieħba.

Ritratt 3. Ħajt tas-sejjieħ, tipiku mediterranju f'Malta. (Karrateristika tal-lamscape protett).

Mezz ieħor dirett ta' kif timxi mal-problema hu li tkun aktar ħabib mal-ambjent billi tħaddar il-landscape jew tħaddar l-iskejp fejn tirreferi għall-disinn tal-landscape ekoloġiku u sostenibli. Bħala eżempju, il-ġardinara għandhom jimplimentaw *landscape* aħdar fil-ġonna billi jsegwu passi importanti bħal dawk irrikmandati fil-fuljett relatat (2006) maħruġ riċentament minn EPA (Agenzija Ambjentali Ewropeja):

- Tkattir u żamma ta' ħamrija b'saħħitha (użu "smart" tal-kompost, ara il-modjul "il-maniġġ tal-iskart" tal-LitusGo)
- Twettaq proċess ta' taħwil li hu speċfiku mas-sit.
- Tipprattika tisqija " smart".
- Adottazzjoni ta' approċo sħiħ għall-maniġġ tal-insetti.
- Tipprattika l-ħarsien ta' "lawn" naturali.

Referenzi/ informazzjoni valida:

1. **Environmental Protection Agency - EPA, 2006**. "GreenScaping – The Easy way to a Greener, Healthier Yard", available at: www.epa.gov/greenscapes
2. **Golobic, M. and Beskvar Zaucer, L. 2010**. "Landscape Planning and Vulnerability Assessment in the Mediterranean." Regional Activity Center for the priority Actions Programme. Available at: http://www.pap-thecoastcentre.org/pdfs/Landscape%20Vulnerability.pdf
3. **Coastal Landscape Analysis and Modelling Study-CLAMS**, available at: http://www.fsl.orst.edu/clams/
4. **European Landscaping Convention** (CoE, 2000), available at: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm
5. **PAP/RAC, 2010**. "Thematic Study- Outstanding Landscapes in the Mediterranean", Split 2010
6. **SOED, 2009**. "State of the Environment and Development in the Mediterranean" - 2009 (SOED), UNEP-MAP, Plan Bleu
7. **ΧΑΤΖΗΣΤΑΘΗ Α. ΚΑΙ ΙΣΠΙΚΟΥΔΗ Ι., 1995**. ''Προστασία της Φύσης και Αρχιτεκτονική Τοπίου.'' ΓΙΑΧΟΥΔΗ-ΓΙΑΠΟΥΛΗ Ο.Ε, Θεσσαλονίκη 1995.

www.litusgo.eu

2012

ISBN set 978-9963-720-43-9

ISBN 978-9963-720-55-2